

Sociálně-kognitivní přístup v psychologii: historie

1. polovina XX. století

behaviorismus

- C. L. Hull
- E. C. Tolman
- B. F. Skinner
- J. Dollard & N. E. Miller

kognitivně orientované teorie osobnosti

- gestalt psychologie
- K. Lewin (teorii pole)
- G. Kellyho (teorie osobních konstruktů)

60. – 70. léta

teorie sociálního učení

rozvoj kognitivní vědy

- J. Rotter
- A. Bandura
- W. Mischel

80. léta – současnost

sociálně-kognitivní přístup

1986 – Albert Bandura:

Social foundations of thought and action:

A social cognitive theory

John Dollard (1900 – 1980)

Neal E. Miller (1909 – 2002)

- **Struktura**

- systém návyků, které si člověk osvojí v dětství v procesu učení
- návyk = podnět, klíč, reakce, posílení

- **Dynamika**

- redukce tenze vyplývající z pudových potřeb
- primární a sekundární potřeby

- Vývoj

- postupné osvojování repertoáru sekundárních potřeb

- nejdůležitější prvních 6 let života - vytvoření celoživotního základu osobnosti

- pro tvorbu osobnosti jsou rozhodující následující čtyři nácvikové situace:

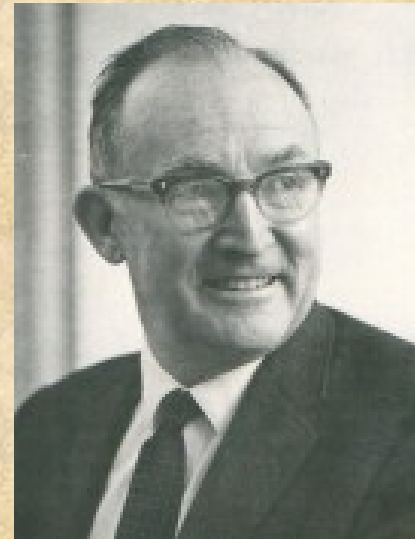
1. nácvik krmení

2. nácvik čistotnosti

3. nácvik chování v oblasti sexuálních projevů

4. nácvik ovládnutí hněvu

George Albert Kelly (1905 – 1966)

- teorie osobních konstruktů
 - konstrukt = způsob vnímání a interpretace událostí
- Kellyho pohled na člověka
 - každý člověk je vědec, jeho cílem je predikce a kontrola jevů
- Kellyho pohled na vědu, teorii a výzkum
 - konstruktivní alternativismus
 - teorie: rozsah & ohnisko vhodnosti

Struktura

- konstrukt
 - bipolární
 - rozsah vhodnosti a ohnisko vhodnosti
 - typy konstruktů:
 - jádrové a periferní
 - verbální a neverbální
 - nadřazené a podřazené
- The Role Construct Repertory (Rep) Test

Dynamika

- anticipace událostí = predikce budoucnosti

Růst a vývoj

- konstrukty odvozeny ze sledování opakujících se vzorců událostí
- zvyšující se komplexita konstruktů
- schopnost empatie (vědomí konstruktů jiných lidí)

Julian Rotter (1916 – 2014)

Teorie sociálního učení

- Potenciál chování
- Očekávání
- Hodnota posílení
- Psychologická situace

Locus of control

Sociálně-kognitivní přístup v psychologii: současný status

- Zakladatelé & hlavní představitelé:
Albert Bandura, Walter Mischel
- Experimentální sociální psychologie:
M.W. Baldwin, A. Greenwald, E. T. Higgins,
H. Markusová, N. Cantorová, J. F. Kihlstrom
- Základní znaky sociálně-kognitivní teorie osobnosti
(Cervone a Shoda, 1999):
 - definování osobnosti
 - vědecký jazyk
 - metodologická strategie
 - aplikační využití

Sociálně–kognitivní teorie osobnosti A. Bandury

Teoretická východiska:

1. Osobnost = jáský systém (self-system),
kognitivní potenciál aktivovaný a rozvíjený
sociálním prostředím
2. Odmítnutí „dualitního“ pojetí osobnosti
 - dualita Já jako subjektu a objektu duševní činnosti
 - dualita struktury a procesu Já-systému
 - dualita sociální struktury a osobní agendy
3. Důraz na aktivitu člověka („agentic view of person“)

Struktura & dynamika osobnosti = základní lidské schopnosti (capabilities):

- sch. symbolizace (kognitivní zpracování informací)
- sch. zprostředkovaně získávat informace (observační učení, modelování, zástupné učení)
- sch. anticipovat budoucnost (očekávání)
- sch. seberegulace (standardy)
- sch. sebereflexe (self-efficacy)

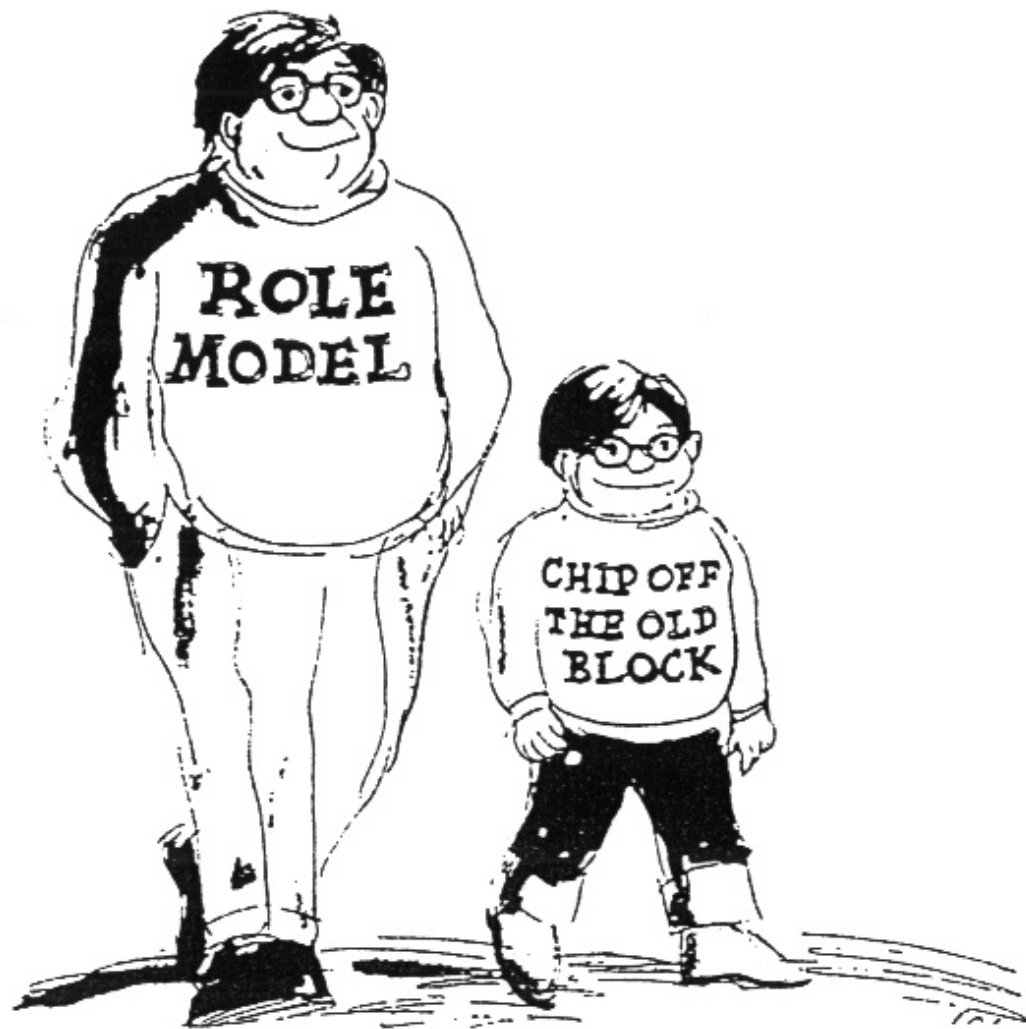
sch. symbolizace (kognitivní zpracování informací)

- Symboly – nástroj myšlení, porozumění prostředí a jeho ovlivňování
- Většina událostí svůj vliv na člověka prostřednictvím kognitivního zpracování
- Kogn. faktory podmiňují, čeho si všimneme a jaký význam tomu přisoudíme
- Kognitivní modely, vodítka, testování řešení, alternativní řešení

sch. zprostředkovaně se učit: observační učení

sch. zprostředkovaně se učit: modelování

Modeling—Social learning theorists emphasize the importance of observing others in the acquisition of behavior. (Drawing by Opie; © 1978 The New Yorker)

sch. anticipovat budoucnost (očekávání)

- Cíle, anticipace konsekvencí, plány akcí
- Schopnost záměrně jednat je založena na symbolických aktivitách = reprezentace budoucích událostí
- Očekávání výsledků
- Posílení = forma incentivní motivace, která působí na jednání prostřednictvím očekávání (X automatický posilovač odpovědí)

sch. seberegulace (standards)

1) Sebepozorování

(přesnost, konzistence a časová blízkost sebemonitorování)

2) Sebehodnocení – standardy

- srovnání s výsledky druhých

- hodnotové preference a pocit osobní adekvátnosti

- vnímání determinant chování

3) Reakce na vlastní chování

- hmotné a hodnotící

- osobní a externální výsledky

sch. sebereflexe (self-efficacy)

- Lidé nejen činitelé vlastního jednání, ale i posuzovateli vlastního fungování
- Rozlišování mezi přesným a vadným fungováním
- Testování: predikce událostí + hodnocení přesnosti/správnosti a funkční hodnoty vlastního myšlení

- Myšlenková verifikace (na základě sch. sebe-reflexe) - mody:
 - Neaktivní – založená na míře shody mezi očekáváním/predikcí a výsledkem
 - Zástupný – sledování druhých
 - Persuační – experti a metafyzika
 - Úsudek (logická verifikace, bizarní vidění reality)

- Self-efficacy = osobní přesvědčení o vlastní schopnosti vyrovnávat se s životními těžkostmi a výzvami
- Zdroje:
 - Zážitek mistrovství
 - Zástupná zkušenost
 - Sociální persuaze
 - Fyzický status

Aplikované oblasti

- psychologie agrese
(aplikace poznatků o observačním učení)
- psychologie morálky
(Bandurův pojem „morální vyvázanost“)
- psychosociální a terapeutické intervence
(kognitivně-behaviorální terapie)

Psychologie agrese

- Observační učení, modelování
 - model (autorita) - zapamatování - nové vzorce chování (akvizice) - motiv (chování se projeví)
- Obecně: odměny a tresty upevňují či eliminují odpozorované chování
- U agrese: trest má malý tlumící účinek (trestající model je chápán jako úspěšný v dosažení cíle → posílení agresivního chování)
- [Experiment BOBO](#), [BOBO 1](#), [BOBO 2](#)

Psychologie morálky

- Morální vyvážanost (disengagement)
- Seberegulace – standardy (mravní)
- Zdroje motivace morálního jednání
 - Vnitřní a proximální incentivy
 - Distální sociální incentivy
 - Kolektivní podpora
 - Morální vyvážanost (ospravedlňování se)
= obelstění svědomí, potlačení morální seberegulace maskující egoistické motivy

- 4 formy vyvázání se (sebesankce vyvázány):
 - Rekonstrukce chování
 - Zatemnění kauzální působení
 - Zakrývání zraňujících důsledků
 - Dehumanizaci nebo obvinění oběti

- V rámci každé formy mechanismy:
 - morální ospravedlnění
 - Eufemistické označování
 - Výhodné srovnávání
 - Přenesení zodpovědnosti
 - Rozptýlení odpovědnosti
 - Nevšímavost k důsledkům
 - Dehumanizace
 - Přisouzení viny